

ข่าวประชาสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

114 สุขุมวิท 23 แขวงคลองเตยเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพฯ 10110 โทรศัพท์ 0-2649-5000
ภายใน 15666 โทรศัพท์/โทรสาร 02-259-6172

จากหนังสือพิมพ์มติชน ฉบับประจำวันที 28 เดือนมีนาคม พ.ศ.2559 หน้า 17 มูลค่าข่าว 967,247.-

ศูนย์สารสนเทศและการประชาสัมพันธ์ ได้จัดระบบข่าวสิ่งพิมพ์ สนใจดูได้ที่ <http://news.swu.ac.th/newsclips/>

หลากหลายมุมมองถึง ‘จิตร ภูมิศักดิ์’ ชีวิตและผลงาน ปณณาชนแห่ง ‘ยุคสมัย’

วันที่ 5 พฤษภาคมนี้ เป็นวันครบรอบการจากไปครบ 50 ปีของ **จิตร ภูมิศักดิ์** นักคิด นักเขียน ปัญญาชน และนักปฏิวัติชาวไทย

ผลงานที่เขาทิ้งไว้เป็นมรดกให้เราได้ศึกษา มีทั้งความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชนชาติไทย, โฉมหน้าศักดินาไทย, อดีต ปัจจุบัน และอนาคตสตรีไทย หรือกระทั่งคำทำนายว่า “ลา” ที่ยังคงทันสมัยและให้แง่คิดกับสังคมแม้ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมาว่าครั้งศตวรรษ

ในโอกาสนี้ ศ.พิเศษ **ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ** ประธานมูลนิธิจิตร ภูมิศักดิ์ ในฐานะผู้ดูแลรักษา มอ.111 ประเทศไทย ในมิติทางประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรม โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (มธ.) จึงร่วมกับมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ จัดงานเสวนา เรื่อง “จิตร ภูมิศักดิ์: ไทยสยาม ขอมเขมร กับพุทธ และอังกอร์” ที่ห้องวิมลมา มอ.ท่าพระจันทร์ เมื่อวันที่ 25 มีนาคมที่ผ่านมา

สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ

อรัญศักดิ์ เพชรเลือนันต์

کاندی รัศคิคำ

ศิริพจน์ เหล่ามานะเจริญ

‘จิตร ภูมิศักดิ์’

2 ประเด็นก๊ัดไม่ปล่อย

เพื่อฉายให้เห็นภาพของชายชื่อ “จิตร ภูมิศักดิ์” เริ่มต้นด้วยการบรรยายของ **สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ** อาจารย์คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเริ่มต้นด้วยคำถามที่น่าสนใจว่า ถ้าผมสนใจจิตร จะสนใจอะไร?

สุทธชัยมองว่าจิตรเป็นชาวลัทธิมาร์กซ์ งานของจิตรมีร่องรอยของมาร์กซ์ คือ ทหารากเหง้าของประชาชนชนชั้นล่าง เขาไม่สนชนชั้นนำเลย

“จิตรเป็นลัทธิมาร์กซ์เมื่อไหร่ ตอนเด็กๆ เขาใช้ชีวิตที่พระตะบอง สมัยนั้นไม่ใช่กัมพูชา แต่เป็นส่วนหนึ่งของไทย ตอนนั้นเป็นจังหวัดพิบูลสงคราม ซึ่งพ่อของจิตรเป็นเจ้าหน้าที่สรรพสามิต ถูกส่งไปประจำที่พระตะบอง เขาเลยได้ที่นั่น เขาใจว่าจิตรอาจจะถูกโจมตีว่าเป็น

เขมร พอหลังสงครามไทยต้องคืนดินแดน จิตรต้องย้ายกลับมา แม่ย้ายมาทำงานที่ลพบุรี

“มองว่าจิตรวัยเด็ก จิตรเป็นนักชาตินิยม เคียดแค้น โกรธ หวังว่าวันหนึ่งเขาจะตีเอาดินแดนคืน เข้าอักษรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี 2493 เริ่มฉายแววว่าเป็นกวีที่มีความสามารถ แต่ช่วงนั้นหลังการปฏิวัติจีน เป็นยุคเฟื่องฟูของสังคมนิยมในเอเชีย สุภาศิริมานนท์ ออกหนังสือชื่อ อักษรสาสน์ เป็นความรู้ทั่วไป คณะอักษรศาสตร์เองก็เป็นสังคมนิยมมากขึ้น มีคนเขียนบทความประมาณว่าโลกต้องเป็นสังคมนิยม แล้วจิตรก็อ่าน คิดว่าจิตรตื่นตัวและสนใจลัทธิมาร์กซ์ช่วงนี้” สุทธชัยกล่าว

ย้อนให้ฟังอีกว่า ในช่วงปี พ.ศ.

2493 มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง นักศึกษาก้าวหน้ามาก มีหนังสือเชิงสังคมนิยมมากมายมหาศาล แต่น่าแปลกกว่าจุฬาฯ เจียบเป็นเป้าสาก ไม่มีใครเคลื่อนไหว คิดว่าจิตรคงยึดอัดมาก ในที่สุดปี 2496 จิตรได้ทำหนังสือ “๒๓ ตุลา” ของจุฬาฯ เขียนบทความหลายเรื่อง มีชิ้นหนึ่งวิจารณ์ศาสนา วิจารณ์พระที่ไม่ปฏิบัติตามธรรมวินัย นึกเลยเป็นเรื่องใหญ่ที่จุฬาฯรับไม่ได้ นำมาสู่การที่จิตรถูกโยนบก หนังสือถูกยึดก่อนเผยแพร่ และถูกพักการเรียน

มีสองอันที่น่าสนใจ คิดว่าจิตรมีประเด็นที่สนใจและก๊ัดไม่ปล่อยอย่างน้อย 2 ประเด็น คือ ศาสนาและปัญหาสตรี

สุทธชัยบอกว่า หนังสือที่ออกมา “โฉมหน้าศักดินาไทย” คิดว่าในสมัยนั้น พ.ศ.2500 เป็นเรื่องตื่นเต้นมกๆ ก้าวหน้าเล่มนี้การค้นคว้า การอ้างอิง ใช้หลักฐานน่าจะล้ำยุคไป 15-20 ปี ความน่าตื่นเต้นคือการใช้ข้อมูลละเอียดมาก จุดเด่นของเรื่องนี้คือ จิตรให้ความสำคัญมากกับลักษณะทางวัฒนธรรมของศักดินา การศึกษา และสตรี จิตรถูกจับทันทีที่รัฐประหาร เพราะถูกมองว่าเป็นตัวอันตราย นักคิดนักวิชาการไทยอันตรายเสมอ เพราะว่าเผด็จการคับแคบ ประเด็นที่จิตรก๊ัดไม่ปล่อยคือ สตรี

“หรืออย่าง ‘อดีต ปัจจุบัน อนาคตสตรีไทย’ มองว่าเป็นงานที่เด่นที่สุดในเรื่องสตรีไทย เพราะไปไกลกว่างานค้นคว้าสตรีก่อนหน้านี้มหาศาล ก่อนหน้านี้มีงานประเภทนี้แต่ไม่หนักแน่นและเป็นระบบนัก ประเด็นหลักคือ อธิบายสถานะสตรีในระบบศักดินา ที่เป็น sex object วัตถุทางเพศอย่างเดียว”

เขียนหนังสือในคุก

งานที่ปล้ำล้างความ‘คลั่งชาติ’

อรัญศักดิ์ เพชรเลือนันต์ ประธานหลักสูตรรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต เริ่มต้นเสวนาด้วยการโชว์หนังสือเล่มหนึ่ง

ของจิตรที่มีอิทธิพลต่อผู้สนใจเรื่องเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาเป็นอย่างมาก นั่นคือเล่มที่มีชื่อปกว่า ‘ความเป็นมาของคำสยาม, ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ ฉบับสมบูรณ์’ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 3 ของสำนักพิมพ์สยาม

“ผมมีหนังสือของจิตรจำนวนมาก ห่อปกพลาสติกอย่างดี เก็บไว้อย่างเรียบร้อย เล่มนี้เมื่อหยิบขึ้นมา คำถามแรกคือหนังสือเล่มนี้จะอ่านไหวไหม เมื่อเริ่มอ่านคำนำครั้งที่ 1 ซึ่งเขียนโดยชาญวิทย์ เกษตรศิริ เมื่อ 20 มิถุนายน 2519 ก็เห็นว่าหนังสือทรงคุณค่า แต่ยากที่จะกล้ำกลืน คำนำบอก

ชาณุวิทย์ เกษตรศิริ ปัจฉิมกถาปิดงานท่ามกลางคนฟังเนืองแน่น

ว่าหนังสือเล่มนี้เขียนในคุก หลังการยึดอำนาจของสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ.2501 จิตรถูกจับเข้าคุก หลังจากนั้นก็อยู่ในคุกจนถึงธันวาคม 2507 ซึ่ง 6 ปีที่อยู่ในคุก จิตรนั่งเขียนงานจำนวนมาก เมื่อออกมาเขาก็เอาต้นฉบับไปให้ สุภา ศิริมานนท์ สุภาเอาต้นฉบับของจิตรใส่กล่องขนมปัง ผังดินไว้ในสวนที่บ้าน ผ่านไป 10 ปีก็หุดขึ้นมา มามอบให้ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ นั่นคือการเริ่มต้นของการดุดันฉบับและเป็นที่มา”

อ้างศักดิ์กล่าวว่า จิตรพัฒนางานตั้งแต่ พ.ศ.2493 ทศวรรษนั้นสิ่งที่ประเด็นสำคัญคือเรื่องอยุธยา สุโขทัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งจารึกสุโขทัย แม้แต่นักกฎหมายอย่าง ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ก็ยังลงมาเล่นเรื่องจารึกพ่อขุนรามคำแหง ส่วนหลวงวิจิตรวาทการก็เป็นคนสร้างแนวคิด เรื่องการสร้างมหาอาณาจักรไทย ที่มีงานออกมาในรูปนิยายละคร และเพลง ทำให้เกิดอุดมการณ์เกรียงไกรมาก หลวงวิจิตรวาทการกลับมาอีกครั้งและฟื้นฟูสุโขทัยให้ยิ่งใหญ่

“งานเขียนชิ้นนี้ของจิตรที่เริ่ม คือต่อต้านความคิดความรู้ในมหาอาณาจักรไทย อุบัติของความคิดชาตินี้ หนังสือเล่มนี้แบ่งเป็น 3 ภาค ภาคแรกบอกว่าสยามคือใคร, ภาคที่ 2 ใครคือขอม 2 ภาคแรก จิตรพยายามบอกว่า สยามคือใคร ถ้าอ่านแบบดูหนัง จะรู้ว่าจิตรต้องการคุยอะไรกับเรา เมื่อจิตรเริ่มต้นว่า ดร.บรรจบ ไปเจอคนฮั้วสัสม มีนามสกุลว่าสยาม จิตรบอกว่า อย่าเชื่อ อาจเป็นแค่คำฟ้องเสียง จิตรตามหาคำว่า ‘ขาม/สยาม’ ในสายตาฮั้วสัสม ทุกคนมองท่านอย่างไร ท่านมองตัวเองอย่างไร คนอื่นมองท่านอย่างไร”

อ้างศักดิ์บอกว่า จิตรทำให้เราตามไปเรื่อยๆ ว่าใครมองอะไร ในแต่ละบท ซึ่งบทที่ 16-17 จิตรจะบอกว่า สยามเป็นชื่อที่ถูกเรียกมาจากตรงไหนในโลกโบราณ สยามเพิ่งถูกเรียกให้กลายเป็นชื่อรัฐโดยรัชกาลที่ 4 สมัยยังทรงผนวชเป็นภิกษุ เวลาส่งทูตไปไหนท่านจะใช้ว่ามาจากสยามรัฐ ส่วนก่อนหน้านั้นจิตรบอกว่า ใช้คำว่า ขาม ขาม สาม เสียม

“ขณะที่ในภาคที่ 2 จิตรบอกว่า ในดินแดนเหล่านี้มีคนที่ถูกเรียกว่าอะไรบ้าง จิตรบอกว่าลักษณะ 2 ด้านของชื่อ

ชนชาติ คือ ถูกดูถูก เช่น เจ๊ก อีกด้านคือ ‘ข้าคือคน’ จิตรยกตัวอย่างเรื่อง ข้า เยอะมาก ข้าเป็นกลุ่มหนึ่งที่ถูกรับไปเป็นข้า กดต่ำในสังคม ข้าพยายามหาทางออกของตัวเอง กระทั่งเป็น ลาวเทิง ที่จิตรบอกว่าเป็นการบอกว่า ข้าคือคน ต่อให้แกล้งเรียกยังไง ข้าคือส่วนหนึ่งที่สร้างประเทศลาว ไพร่เรียกข้าว่า ลาวเทิง

“พออ่านหนังสือของจิตร อ่านไปอ่านมา อารมณ์ความเป็นคนที่เท่าเทียมกับคนอื่นเริ่มเข้ามา อ่านเสร็จแล้วจึงรู้ว่าประชาธิปไตยเป็นทางออกของประเทศไทย” อ้างศักดิ์กล่าวปิดท้ายอย่างน่าคิด

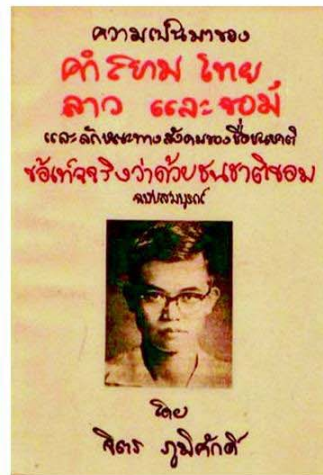
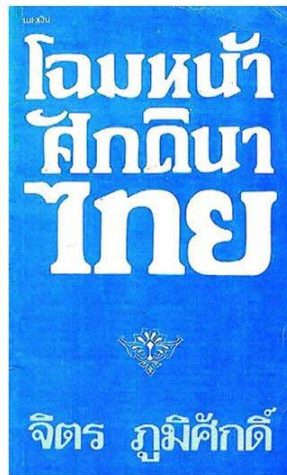
และหนังสือความเป็นมาของคำสยาม, ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ นี่เองที่เขาบอกว่า ช่วยลบล้างความคลั่งชาติแบบผิดๆ

ผู้‘เปิดทาง’ เขมรศึกษาที่ล้ำยุค

ขณะที่ **ศานติ ภักดีคำ** จากสาขาวิชาภาษาเขมร ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พุดถึงจิตร ภูมิศักดิ์ ไว้อย่างน่าสนใจว่าเป็นผู้ที่ “เปิดทาง”

โดยอธิบายให้เข้าใจได้ว่า ยุคนั้นถ้ามองกระแสการศึกษาประวัติศาสตร์ของไทย จิตรเขียนเรื่องความเป็นมาของคำสยามฯ, ตำนานนครวัด ฯลฯ ซึ่งในช่วงนั้นการศึกษาเรื่องเขมรศึกษาสำหรับประเทศไทยยังเป็นเรื่องที่ลึกลับมาก ไม่มีใครให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ แม้จะมี อ.ฉั่ว ทองคำวรรณ ซึ่งเกิดที่พระตะบอง แล้วมาบวชที่กรุงเทพฯ แล้วได้ทำงานที่สำนักหอสมุดและกลายเป็นนักอ่านจารึก ที่สุดก็โอนสัญชาติมาเป็นคนไทยอาจเรียกว่าเป็นคนแรกของไทยที่เปิดมิติเรื่องการอ่านจารึก แต่การศึกษาเรื่องที่จะลงไปเชิงนิรุกติศาสตร์ของเขมรโบราณ เราอาจจะเรียกได้ว่าจิตรเป็นคนแรกที่น่าเสนอประเด็นนี้อย่างเป็นระบบที่สุดเท่าที่เคยมีการศึกษามา การนำเสนอของจิตรเป็นการเปิดมิติใหม่ในสังคมไทย

ส่วนหนึ่งของผลงานจิตร ภูมิศักดิ์

ซึ่งไม่ได้มีการศึกษาภาษาเขมรโบราณอย่างเป็นระบบมาก่อน แม้จะมีการพูดถึงจารึกอยู่บ้าง แต่ยังไม่มีการจัดระบบ หรืออธิบายเชิงนิรุกติศาสตร์ชัดเจนนัก แต่จิตรก้าวหน้าและมีความรู้หลายแขนง ที่จะนำมาสังเคราะห์ให้เกิดความรู้ใหม่ๆ

ท่านบอกว่า ถ้าอ่านตำรานิรุกติศาสตร์ ที่มีบทความหรือ ผลงานของจิตรสอดแทรกอยู่ จะมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการ ศึกษาภาษาเขมรโบราณ เช่น คำว่ากลาโหม จิตรแทบจะเป็น คนแรกที่เปิดประเด็นว่าคำว่ากลาโหมไม่ได้มาจากสันสกฤต แต่เรารับมาจากเขมรโบราณ โดยอ้างอิงจารึกเขมรโบราณทั้ง ที่พบในประเทศไทย และบันทึกของ ยอร์ช เซเดส์ นี่ทำให้เกิด ความรู้ใหม่ๆ ที่อาจเรียกว่าล้ายุคเกินสมัยสำหรับคนในยุคนั้น นักวิชาการหนุ่มยกตัวอย่างที่จิตรอธิบายคำเดียวนี้ไว้ว่า

“กลาโหม” ถ้ามองเชิงสันสกฤต คำว่า “โห-มะ” เป็น สันสกฤต แน่แน่นอน แต่ ‘กลา’ จิตรเทียบกับทั้งเขมรโบราณ ใช้ เมื่อ 700 ปีที่แล้ว งานของจิตรได้ค้นกระแสนี้ และนัก วิชาการสมัยนั้น อย่าง เภา ศรีชลาลัย, หลวงวิจิตรวาทการ ซึ่ง ต่างบอกว่าขอมไม่ใช่เขมร แต่เป็นชาติพันธุ์ที่สาบสูญไปแล้ว

“กลาโหม” มาจาก “กรลา” ตรงกับคำไทยว่า “กะลา” แต่ เขมรปัจจุบันใช้ “กฬา” ซึ่งตรงนี้เป็นจุดที่นอกเหนือจากว่ามา จากไหน แต่จิตรยังเป็นคนที่เปิดประเด็นว่า ทำไมคนเอาคำนี้

มาใช้ในความหมายที่เกี่ยวข้องกับทหาร เพราะด้วย “กรลา” แปลว่าสถานที่ ส่วน “โห-มะ” คือ “พิธีบูชาไฟ” จิตรยังเชื่อมโยงไปยังภาพที่ปราสาทหิน แถบ เดียวกับเสียมภูมิกัมภการแห่ และบอกว่า เวลาของทัพจะ ยกไปรบ จะมีบูชาไฟศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งคนที่ดูแลสถานที่บูชาไฟ คือ สมุหพระกลาโหม ดังนั้น เมื่ออยุธยาเริ่มคืบหน้า ทำให้ เราเอาคำนี้มาใช้กับทหาร แล้วเป็นตำแหน่งที่คู่กับ สมุหนายก ซึ่งเป็นพลเรือน (สมัยพระบรมไตรโลกนาถ)

“น่าสนใจมาก ว่าจิตรไปถึงขั้นตรงนั้นแล้ว ขณะที่นัก วิชาการอื่นของไทยยังไม่ถึง งานของจิตรคือ ก้าวหน้า ล้ำยุค ในช่วงเวลานั้นๆ แม้กระทั่งตอนนี้ ยังมีการศึกษาเรื่อง นี้ไม่มากนัก แม้บทความเรื่องพิมาย จิตรก็อ้างการศึกษาเรื่อง จารึก เขาเป็นคนแรกที่เขียนว่า พินัยสร้างก่อนนครวัด แต่ ปัจจุบันที่เราพูดถึงนครวัด เรามักจะบอกว่า พินัยเป็นศิลปะ แบบนครวัด ทั้งที่พินัยเป็นต้นแบบนครวัด ซึ่งมีหลักฐาน ปรากฏในบันทึกชัดเจน” ท่านติงกล่าว

ถ้ามองในแง่นิรุกติศาสตร์ จิตร เป็นคนแรกที่นำเรื่องนี้ มาเปิดเผยลงสื่อ ให้คนทั่วไปได้อ่านทำความเข้าใจในเรื่องนี้ งานของจิตร นอกจากเห็นมิติอิทธิพลของคำเขมรโบราณ ศานติมองว่า ยังมีมิติในทางกลับกัน

“จิตรเป็นคนแรกที่มองว่า เขมรก็ได้รับอิทธิพลอยุธยา ไปเหมือนกันเช่น ตำแหน่งยศ โดยจิตรเปิดประเด็นให้เห็นว่า ไทยไม่ใช่ผู้รับเขมรโบราณเท่านั้น แต่ไทยยุคต้นรัตน โกสินทร์ ก็ส่งอิทธิพลไปถึงกัมพูชาด้วย ทำให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ของผู้รับและผู้ให้พร้อมกันในเวลาเดียวกัน ถ้าเขา ยังอยู่ เราคงได้อ่านวิทยานิพนธ์ที่เขาทำไว้ แต่ไม่ได้เขียน ถ้าเขียน จะมีงานมาสเตอร์พีช อีกชิ้นทันที” ท่านติงกล่าว

อัจฉริยะแห่ง‘ยุคสมัย’

แม้ยุคที่ไม่มีอินเทอร์เน็ต

นักวิชาการรุ่นใหม่อีกคนรับช่วงต่อพูดถึงผลงานของ จิตร ภูมิศักดิ์

ศิริพนธ์ เหล่ามานะเจริญ นักวิชาการอิสระ เริ่มต้น ว่า ถ้าดูพระปรางค์วัดพระศรีรัตนมหาธาตุของลพบุรีและวัด มหาธาตุของอยุธยา จะพบว่ามีลักษณะทางศิลปะคล้ายกัน และจิตรเป็นคนแรกที่เปิดประเด็นในเรื่องเหล่านี้

“สิ่งที่น่าสนใจสำหรับผม คือ งานของจิตรที่เป็นงาน วิชาการ ทั้งหมดทำในวัยช่วงอายุ 28-33 ปี อย่างหนังสือ ความเป็นมาของคำสยามฯ, โองการแช่งน้ำและข้อคิดใหม่ ในประวัติศาสตร์ไทยสู่แม่น้ำเจ้าพระยา, สังคมไทยสู่แม่น้ำ เจ้าพระยา ก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยา ทั้ง 3 เล่มนี้ประหลาดมาก เพราะพูดถึงรอยต่อที่บางคนเรียกว่า ยุคมืดของประวัติศาสตร์ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งตอนแรกผมยังไม่เข้าใจในอัจฉริย ภาพของจิตร แต่มาคิดถึงตัวเองว่า ผมคงทำไม่ได้หากไม่มี อินเทอร์เน็ต แต่เขาทำได้ ทำในยุคนั้นด้วย

“สิ่งที่จิตรทำออกมา สะท้อนให้เห็นว่าจิตรอ่านข้อมูลที่เป็นภาษาฝรั่งเศสเยอะมากๆ ตัวชิ้นงานที่จิตรใช้ สิ่งที่จิตร ใช้ ที่ไม่ใช่แค่จารึก แต่มีโบราณสถานและหลักฐานเชิงประ จักษ์อื่นๆ นอกจากนี้เขายังใช้ตำนานและนิรุกติศาสตร์ ด้วย” ศิริพนธ์กล่าวทิ้งท้าย

นี่คือหลากหลายนักวิชาการที่ได้มาให้มุมมองเกี่ยวกับ

เรื่องราวชีวิตและผลงานของปัญญาชนที่มีอิทธิพลที่สุดคน
หนึ่งของยุคสมัย

เนื่องในวาระใกล้ครบรอบ 50 ปี การจากไปของเขา
“จิตร ภูมิศักดิ์”

กฤตยา เชื่อมวราศาสตร์